

Kazimierz Rulka

Towarzystwo Teologiczne we Włocławku (1928-1939) i nieformalna kontynuacja jego działalności w okresie powojennym (1963-1973)

Studia Włocławskie 20, 43-68

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. KAZIMIERZ RULKA

**TOWARZYSTWO TEOLOGICZNE
WE WŁOCŁAWKU (1928–1939)
I NIEFORMALNA KONTYNUACJA JEGO DZIAŁALNOŚCI
W OKRESIE POWOJENNYM (1963–1973)**

Teologiczne Towarzystwo Naukowe Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku zostało formalnie erygowane w 1984 r. Jednak już dużo wcześniej, bo 90 lat temu (w 1928 r.) powstało przy seminarium włocławskim towarzystwo zajmujące się propagowaniem nauki i badań naukowych wśród kapłanów. Niesprzyjające warunki sprawiły jednak, że z 56 lat, jakie upłynęły od tamtego czasu do formalnego reaktywowania działalności towarzystwa naukowego przy Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku, 30 lat (1939–1962, 1973–1979) były dla niego latami chudymi, w których z różnych względów nie mogło ono prowadzić żadnej działalności. Natomiast na różne formy jego rzeczywistej działalności przypada 26 lat: 1928–1939 (działalność formalna), 1963–1973 (działalność nieformalna) oraz 1979–1984 (klub naukowodyskusyjny „Krag”; ten ostatni okres jest omówiony w osobnym artykule – s. 69–86).

1. Towarzystwo Teologiczne w okresie przedwojennym

1.1. Powstanie Towarzystwa

Projekt zorganizowania we Włocławku towarzystwa teologicznego, mającego na celu promowanie nauki wśród duchowieństwa włocławskiego, wyszedł prawdopodobnie w 1928 r. od ks. Bolesława Kunki, ówczesnego wicerektora seminarium włocławskiego (1918–1928). Miał on już pewne doświadczenie w organizowaniu podobnego rodzaju instytucji, należał

KS. KAZIMIERZ RULKA – mgr, studia specjalistyczne w zakresie historii Kościoła odbył na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

bowiem, wraz z ks. Antonim Borowskim, rektorem seminarium wrocławskiego w latach 1918–1925, do grona założycieli Związku Polskich Zakładów Teologicznych (powstał w 1921 r.) i pełnił funkcje w jego władzach¹. Myśl ta została podjęta przez pozostałych księży profesorów wrocławskich i w marcu 1928 r. powstała na terenie Włocławka organizacja naukowa o nazwie Towarzystwo Teologiczne². Na prezesa Towarzystwa został wybrany najpierw ks. Bolesław Kunka³, który pełnił tę funkcję przez kilka lat (na pewno przynajmniej do 1932 r.)⁴. Kolejnym prezesem był ks. Michał Morawski (na pewno w 1934 r.)⁵, a następnie 4 lutego 1937 r. na prezesa Towarzystwa został wybrany ks. Franciszek Korszyński⁶.

Początkowo towarzystwo to było planowane i rzeczywiście powstało jako oddział Polskiego Towarzystwa Teologicznego z siedzibą we Lwowie⁷ (założonego w 1924 r.). Inspiracją do takiej decyzji było zapewne to, że takie oddziały istniały już w kilku seminariach polskich: w 1924 roku powstały one w Poznaniu, Katowicach, Przemyślu, Tarnowie i Lublinie, a potem także w Warszawie (1926) i Wilnie (1927)⁸. Zapewne jako przedstawiciele tego oddziału brali udział w pierwszym zjeździe naukowym Polskiego Towarzystwa Teologicznego (w dniach 11–12 IV 1928 r. we Lwowie) księża profesorowie z Włocławka: Adam Jankowski i Henryk Kaczorowski⁹.

---

¹ K. Rulka, *Rektorzy, wicerektorzy, prefekci...*, w: *425 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Profesorowie i moderatorzy XX wieku*, Włocławek 1997, s. 138.

² Zob. [S. Biskupski] Ks. S. B., *Towarzystwo Teologiczne we Włocławku*, KDWł, 26(1932), s. 389; K. Rulka, *Geneza i dzieje TTN WSD we Włocławku*, StWł, 19(198), s. 23.

³ [S. Biskupski] Ks. S. B., *Towarzystwo Teologiczne we Włocławku*, s. 391.

⁴ Jako prezes podpisał on 9 XII 1931 sprawozdanie z działalności Towarzystwa, wysłane do Starostwa Powiatowego we Włocławku. – Archiwum Państwowe w Toruniu. Oddział we Włocławku (ArPWł), Starostwo Powiatowe we Włocławku, Referat Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego, Sprawy polityczne, Towarzystwo Teologiczne we Włocławku, sygn. 563, k. 11.

⁵ Jako prezes zgłosił 19 XI 1934 r. program odczytów organizowanych przez Towarzystwo dla inteligencji Włocławka w Adwencie 1934 r. – ArPWł, sygn. 563, k. 14.

⁶ *Nowy prezes T-wa Teologicznego*, „Tyg. Polski” (Włocławek), 5(1937), nr 7, s. 81. Ks. Franciszek Korszyński (1893–1962) – teolog duchowości i pastoralista, doktor teologii (1924), profesor w seminarium wrocławskim w latach 1920–1948; później biskup sufragan wrocławski (1946–1962).

⁷ Jako oddział Polskiego Towarzystwa Teologicznego notowane jest w 1928 r. – *Pierwszy zjazd naukowy Polskiego Towarzystwa Teologicznego*, „Przegląd Teologiczny”, 9(1928), s. 203; A. Klaweck, *O naszych towarzystwach teologicznych*, „Nasza Myśl Teologiczna”, 1(1930), s. 260–262.

⁸ B. Przybyszewski, *Polskie Towarzystwo Teologiczne w Krakowie*, w: *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 1, Warszawa 1978, s. 164.

⁹ *Pierwszy zjazd naukowy Polskiego Towarzystwa Teologicznego*, s. 200.

Rychło jednak wrocławskie towarzystwo naukowe uzyskało status samodzielnego stowarzyszenia naukowego, które „na zasadzie postanowienia wojewody warszawskiego z dn. 3 V 1929 r. (BS.III.20-2) zostało wciągnięte do rejestru stowarzyszeń i związków pod nrem 2004 p. nazwą «Towarzystwo Teologiczne we Wrocławku»”¹⁰. Kierując się zatwierdzonym statutem¹¹, wzorowanym zapewne na statucie Polskiego Towarzystwa Teologicznego¹², poczęło rozwijać „nader wszechstronną i owocną działalność”¹³. Nie wykluczało to profesorów seminarium wrocławskiego z uczestnictwa w innych kościelnych organizacjach naukowych i naukowo-wychowawczych¹⁴. Zresztą w *Statucie* z 1929 r. stwierdzono konkretnie, że „Stosunek Towarzystwa Teologicznego we Wrocławku do Polskiego Towarzystwa Teologicznego we Lwowie zamyka się w granicach współpracy naukowej zgodnie z celami obu towarzystw” (§ 4).

Zarejestrowanie Towarzystwa przez władze państwowe łączyło się z obowiązkiem zgłaszania do miejscowego starostwa planów wykładów publicznych¹⁵ oraz składania rocznych sprawozdań z działalności¹⁶.

Materialną podstawą działalności Towarzystwa były posiadane przez nie fundusze, które powstawały ze składek członkowskich, ofiar i darowizn¹⁷. Uzyskane w ciągu roku oszczędności tworzyły – według Statutu – tzw. fundusz żelazny na cele wydawnicze im. śp. ks. Idziego Radzi-

---

¹⁰ ArPWł, sygn. 563, k. 3v.

¹¹ Tamże, k. 1–2.

¹² Zob. *Statut Polskiego Towarzystwa Teologicznego*, „Przegląd Teologiczny”, 5(1924), s. 74–78.

¹³ [S. Biskupski] Ks. S. B., *Towarzystwo Teologiczne we Wrocławku*, s. 390.

¹⁴ W dalszym ciągu niektórzy (raczej nieliczni) profesorowie seminarium wrocławskiego należeli do Polskiego Towarzystwa Teologicznego i brali udział w jego pracach i zjazdach, które odbywały się co pięć lat i miały charakter naukowy. Większość natomiast profesorów seminarium wrocławskiego należała do organizacji o charakterze naukowo-wychowawczym – Związku Zakładów Teologicznych, a w jego zjazdach, które odbywały się co dwa lub trzy lata, uczestniczyła zawsze grupa wrocławska licząca od pięciu do dziesięciu osób (zob. wykazy uczestników drukowane w *Pamiętnikach Zjazdów*). Były to Towarzystwa pokrewne sobie, dlatego zastanawiano się nad możliwymi formami ich współpracy (zob. S. Szydełski, *Współpraca Związku Z. T. z Polskim Tow. Teol.*, w: *Pamiętnik Ósmego Zjazdu [Związku Zakładów Teologicznych] w Częstochowie, 15–17 IV 1936 roku*, Kraków 1937, s. 25–28).

¹⁵ Zob. np. ArPWł, sygn. 563, k. 14–15.

¹⁶ Zob. np. tamże, k. 10.

¹⁷ W roku akademickim 1930/31 przychody wyniosły 479 zł 70 gr, a rozchody 446 zł 30 gr.; pozostało w kasie gotówką na rok następny 33 zł 40 gr – ArPWł, sygn. 563, k. 10.

szewskiego¹⁸. Nie natrafiono jednak na żadne informacje świadczące o jakichkolwiek publikacjach wydanych z tego funduszu. Zapewne po opłaceniu bieżących wydatków Towarzystwa zostawała niewielka suma, która nie wystarczała na podjęcie działalności wydawniczej.

W naukowych spotkaniach wewnętrznych Towarzystwa, które odbywały się zazwyczaj kilka razy w roku, uczestniczyło około 40 kapłanów z Włocławka i okolicy¹⁹. W programie był z reguły referat i dyskusja²⁰.

2.2. Kierunki działalności

W okresie przedwojennym zarysowały się trzy kierunki działalności Towarzystwa: naukowy, popularyzacyjny i ascetyczny²¹.

2.2.1. Działalność naukowa

W pierwszych dwóch latach swego istnienia Towarzystwo zajmowało się głównie naukowym omawianiem takich zagadnień, które miały szczególne znaczenie dla ówczesnego duszpasterstwa. Zajmowano się więc problemem sekciarstwa, niebezpieczeństwami, jakie zagrażały małżeństwu i rodzinie, sprawami przebudowy ustroju społecznego według wskazań encyklik *Rerum novarum* oraz *Quadragesimo anno*. Na skutek starań Towarzystwa wydawnictwo jezuitów w Krakowie opublikowało w 1929 r. broszurę *Krętarze Pisma św.*²², ukazały się ponadto: w 1930 r. opracowanie „*Rerum novarum*” wobec potrzeb doby obecnej²³, a także rozprawy o zamierzonej przez władze państwowe reformie prawa małżeńskiego²⁴, dyskutowanej w kręgach kościelnych z wielkim zaangażowaniem w latach 1928–1932²⁵.

---

¹⁸ Ks. Idzi Radziszewski (1871–1922) – filozof, profesor seminarium włocławskiego w latach 1901–1905 i 1908–1914, jego wicerektor (1901–1905), a potem rektor (1908–1914), w latach 1914–1918 rektor Akademii Duchownej w Petersburgu, założyciel i rektor katolickiego uniwersytetu w Lublinie (1918–1922).

¹⁹ M. Morawski, *Życie naukowe współczesnego Włocławka*, „Nauka Polska”, 19(1934), s. 380.

²⁰ [S. Biskupski] Ks. S. B., *Towarzystwo Teologiczne we Włocławku*, s. 390.

²¹ Zob. Rułka, *Geneza i dzieje TTN WSD we Włocławku*, s. 23–25.

²² K. Bisztyga, „*Krętarze Pisma św.*”, Kraków 1929 („Głosy Katolickie”, 19(1929), nr 347); toż, Kraków 1932.

²³ „*Rerum novarum*” wobec potrzeb doby obecnej. *W 40-tą rocznicę ogłoszenia Encykliki*, Włocławek 1930 – odb. z AtK, 28(1930).

²⁴ [S. Biskupski] Ks. S. B., *Towarzystwo Teologiczne we Włocławku*, s. 390.

²⁵ Specjalistą tego zagadnienia był w środowisku włocławskim ks. Stefan Biskupski, który w latach 1928–1932 opublikował kilka artykułów na ten temat, głównie w „Ateneum Kapłańskim”, a także jako samoistne publikacje.

Wygłaszane referaty miały dużą szansę opublikowania ich w wydawanym przez Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku czasopiśmie „Ateneum Kapłańskie”, którego redaktorami w tych latach byli członkowie Towarzystwa: ks. Franciszek Korszyński (1928–1929), ks. Bolesław Kunka (1929–1932), ks. Stefan Wyszyński (1932–1939).

Robocze spotkania Towarzystwa odbywały się zapewne pięć razy w roku, ale nie znamy dokładnie wykazu poruszanych na nich tematów. Wiadomo jedynie, że w roku akademickim 1930/1931 wygłoszono pięć referatów naukowych na następujące tematy: 1) „O warunkach owocnego przemawiania na ambonie”, 2) „Forma kazań ze strony językowej”, 3) „Zagadnienia [społeczne] w encyklice *Rerum novarum*”, 4) „Tezy etyczno-gospodarcze biskupa [Teodora] Kubiny”, 5) „Niektóre sposoby łagodzenia dzisiejszej nędzy materialnej”²⁶.

Ponadto wiadomo, że 29 III 1936 r. ks. Stefan Wyszyński na zebraniu Towarzystwa przedstawił sprawozdanie ze Zjazdu Prasy Katolickiej, który odbył się w marcu tegoż roku²⁷. Zachowały się też wzmianki o dwóch spotkaniach naukowych w 1937 r.: 4 lutego w ramach wolnych głosów omawiany był artykuł ks. Adama Jankowskiego, profesora filozofii w seminarium włocławskim, *Tytuł i nazwa ksiądz*, opublikowany w „Ateneum Kapłańskim” i jako osobna odbitka²⁸, a 19 kwietnia ks. Jan Grabarczyk, wówczas proboszcz w Chełmicy Dużej, wygłosił odczyt nt. „O statystyce duchowieństwa katolickiego w Polsce”²⁹.

2.2.2. Popularyzacja

Towarzystwo Teologiczne ma także zasługę w organizowaniu specjalnych wykładów popularyzującej wiedzę religijną dla inteligencji włocławskiej. Zaczęto je wprowadzać we Włocławku w okresie Wielkiego Postu znacznie wcześniej, w związku z osobnymi rekolekcjami dla inteligencji, przynajmniej od 1920 r.³⁰ Później głosili je z własnej woli poszczególni

---

²⁶ ArPWł, sygn. 563, k. 10.

²⁷ „Tyg. Polski”, 4(1936), nr 13, s. 153; M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość i postęga Prymasa Tysiąclecia*, [t. 1], Warszawa 1994, s. 147.

²⁸ *Nowy prezes T-wa Teologicznego*, „Tyg. Polski”, 5(1937), s. 81.

²⁹ *Z Towarzystwa Teologicznego*, „Tyg. Polski”, 5(1937), s. 217.

³⁰ W tym roku ks. Stanisław Adamski, jezuita, prowadzący rekolekcje dla inteligencji, wygłosił też dla niej dwa publiczne odczyty: „O miłości Ojczyzny w duchu chrześcijańskim” oraz „O bóstwie Chrystusa Pana”. – *Kronika miesięczna diecezjalna. Czynności pasterskie*, KDWł, 14(1920), s. 120.

profesorowie seminarium wrocławskiego, początkowo w sali Towarzystwa Krajoznawczego³¹. Z czasem, przynajmniej od 1925 r., zostały one przekształcone w serie odczytów, które głoszone zazwyczaj w auli seminarium wrocławskiego³².

Po powstaniu Towarzystwa Teologicznego przejęło ono organizację tych wykładów i rozciągnęło je także na okres Adwentu, a w ich urządzenie włączył się także miejscowy Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej³³. Wykłady dla inteligencji zostały wtedy pomyślane jako systematyczny kurs obejmujący grupę powiązanych ze sobą tematów (cztery wykłady w okresie Adwentu oraz od 6 do 8 wykładów w Wielkim Poście)³⁴. Doceniali to także sami świeccy, gromadząc się dość licznie (80–120 osób, głównie kobiety) na wykładach³⁵. Na niektórych spotkaniach gromadziło się znacznie więcej słuchaczy, np. wrażeń bp. Karola Radońskiego z Kongresu Eucharystycznego w Buenos Aires słuchało podobno około 200 osób³⁶.

Ponieważ formalnie zgłoszeni do władz państwowych założyciele Towarzystwa Teologicznego (ks. Stanisław Gruchalski, ks. Henryk Kaczorowski i ks. Bolesław Kunka) zadeklarowali się jako należący do partii politycznej Chrześcijańska Demokracja³⁷, i wykłady dla inteligencji miały charakter publiczny, wykładami tymi zainteresowały się władze powiatu (Starostwo Powiatowe) i poleciły policji zebranie o nich informacji „w drodze oględnej i poufnej”, co ta systematycznie wykonywała³⁸.

Znamy tylko niektóre tematy tych wykładów z lat 1931–1935 oraz 1937–1938. W Adwencie 1931 r. zostały wygłoszone cztery wykłady

---

³¹ Na przykład w 1923 r. w ramach takich wykładów ks. Józef Kruszyński, profesor bibliistyki w seminarium wrocławskim, wygłosił odczyt o Piśmie Świętym. – *Co niesie dzień? Z sali odczytowej*, „Słowo Kujawskie”, 6(1923), nr 53(7 III), s. 2.

³² W okresie Wielkiego Postu 1925 r. wygłoszono następujące odczyty: 1) „Dlaczego Plato miał wzięcie w pierwszych wiekach chrześcijaństwa” (ks. W. Potempa), 2) „Oblicze religijne dzisiejszej Francji” (ks. F. Krupa), 3) „Wiara a nauki przyrodnicze” (ks. A. Leśniewski), 4) „Odbudowa moralna człowieka” (ks. H. Kaczorowski), 5) „Konkordaty i konkordat Polski” (ks. A. Borowski), 6) „Małżeństwo w świetle Pisma Świętego” (ks. K. Cieśliński). – *Więści z diecezji. Odczyty dla inteligencji*, KDWi, 19(1925), s. 169.

³³ Morawski, *Życie naukowe współczesnego Wrocławka*, s. 380.

³⁴ [S. Biskupski] Ks. S. B., *Towarzystwo Teologiczne we Wrocławku*, s. 390.

³⁵ Morawski, *Życie naukowe współczesnego Wrocławka*, s. 380.

³⁶ ArPWł, sygn. 563, k. 13 i 16 (sprawozdanie policyjne z dn. 27 XII 1934 r.).

³⁷ ArPWł, sygn. 563, k. 4.

³⁸ Tamże, k. 14.

o charakterze społeczno-teologicznym³⁹. W 1932 roku w Wielkim Poście (od 12 II do 11 III) wygłoszono cykl wykładów religijno-moralnych na temat „Cnoty chrześcijańskie a potrzeby życia społecznego”⁴⁰, a w Adwencie (w grudniu) nt. „Kościół jako przedmiot nauczania”⁴¹. Z kolei w 1933 roku w okresie Wielkiego Postu inteligencja Włocławka miała okazję wysłuchać cyklu wykładów liturgicznych⁴², a w okresie Adwentu wykładów o aktualnych zagadnieniach życia publicznego w świetle myśli katolickiej⁴³. W następnym roku (1934) w Wielkim Poście prowadzone były wykłady na różne tematy społeczne⁴⁴, w Adwencie wygłoszono cykl odczytów religijno-społecznych⁴⁵. W okresie Wielkiego Postu 1935 r.

---

³⁹ Poruszono następujące tematy: 1) „Postać Chrystusa i Jego rola historyczna”, 2) „Pierwiastki przyrodzone i nadprzyrodzone w życiu ludzi”, 3) „Kościół a życie publiczne”, 4) „Akcja katolicka”. – ArPWł, sygn. 563, k. 10.

⁴⁰ Wygłoszono następujące wykłady: 1) „Cnota i jej znaczenie wychowawcze” (ks. S. Wojśa); 2) „Cnota wstrzemięźliwości i jej rodzaje” (ks. A. Komorowski); 3) „Umiarkowanie jako postulat chwili” (ks. S. Wyszynski); 4) „Męstwo – istotne cechy i odchylenia” (ks. F. Stefańczyk); 5) „Męstwo w postępowaniu – opinia” (ks. F. Mączyński); 6) „Sprawiedliwość i różne jej formy” (ks. J. Gołębiowski); 7) „Wychowanie usposobienia społecznego – sprawiedliwego” (ks. F. Mączyński); 8) „Anarchia słowa” (ks. F. Korszyński); 9) „Roztropność – korona cnót” (ks. S. Wilk). – ArPWł, Komenda Policji Państwowej powiatu włocławskiego. Wyzd. Śledczy we Włocławku 1930–1932, sygn. 104; D. Borowski, Działalność społeczna Kościoła katolickiego we Włocławku w latach 1918–1939, Włocławek 2002, s. 72–73 (mps w Bibl. Sem. Włocł., sygn. WŁ 118).

⁴¹ „Ruch Katolicki” (RuKat), 3(1933), s. 44–45.

⁴² Wygłoszono następujące wykłady: 1) „Znaczenie ruchu liturgicznego dla odrodzenia życia katolickiego” (ks. S. Wyszynski), 2) „Rok kościelny i jego myśli przewodnie” (W. Jelonek); 3) „Śpiew gregoriański” – odczyt z ilustracją muzyczną (ks. Z. Olszewski); 4) „Starożytna Msza święta katechumenów” (ks. S. Biskupski); 5) „Obrzędy ofiarowania” (ks. K. Guzenda); 6) „Istota Mszy świętej – przeistoczenie” (ks. F. Korszyński); 7) „Komunia święta” (ks. W. Giszter); 8) „Liturgia Wielkiego Tygodnia” (ks. J. Adamecki). – RuKat, 3(1933), s. 233.

⁴³ Wygłoszono wykłady: 1) „Wpływy kultury bolszewickiej w Polsce” (ks. S. Wyszynski), 2) „Postępowanie i wychowanie państwowe” (ks. H. Kaczorowski); 3) „Kościół a pokój” (ks. S. Wilk); 4) „Zadania świeckich w czasach obecnych” (ks. S. Wojsa). – RuKat, 4(1934), s. 46–47.

⁴⁴ Wygłoszono następujące wykłady: 1) „Udział młodzieży akademickiej w ruchu religijnym w Polsce” (ks. S. Wojsa); 2) „Lektura religijna: co i w jakiej książce religijnej mógłby znaleźć inteligent dążący do uświadomienia religijnego” (ks. J. Adamecki); 3) „Sterylizacja w świetle moralności katolickiej” (ks. A. Jankowski); 4) „Z problemów wychowania dorastającej młodzieży” (ks. B. Kunka); 5) „Świadczenia na rzecz Kościoła a ustawa o podatkach kościelnych” (ks. S. Wyszynski); 6) „Wybitni ludzie doby obecnej – konwertyci” (ks. F. Korszyński). – RuKat, 4(1934), s. 186.

⁴⁵ Wygłoszono prelekcje: 1) o Kongresie Eucharystycznym w Buenos Aires (bp K. Ra-doński); 2) „Najpowszechniejsze symbole religijne i ich znaczenie w życiu” (ks. J. Adamecki); 3) „Myśli jubileuszowe” (ks. H. Kaczorowski); 4) „O nowego człowieka” (ks. S. Wojsa). – ArPWł, sygn. 563, k. 15; RuKat, 5 (1935), s. 46.

poruszono tematy: „Duszpasterstwo we Francji”, „Udział w liturgii jako sposób pogłębiania życia religijnego”, „Poczucie wiary”, „Stworzenie świata”, „Odkupienie”⁴⁶. W Wielkim Poście 1937 r. (od 12 II do 5 III) tematem ogólnym wygłaszanych prelekcji była aktualna wówczas w całym świecie kwestia komunizmu⁴⁷. W rok później (1938) w okresie Wielkiego Postu (od 4 III do 1 IV) wygłoszono cykl odczytów nt. „Chrystus we współczesnej literaturze”⁴⁸.

Ten kierunek działalności Towarzystwa został z czasem wyodrębniony i powstała z niego w 1938 r. osobna instytucja pn. Instytut Wyższej Kultury Religijnej⁴⁹.

2.2.3. Formacja ascetyczna

W 1931 roku działalność Towarzystwa uległa rozszerzeniu. Postanowiono mianowicie, aby odtąd obok zebrań naukowych odbywać, na zmianę, zebrania o charakterze formacyjno-ascetycznym. Porządek takiego zebrania obejmował: konferencję ascetyczną jednego z członków Towarzystwa lub zaproszonych gości, adorację Najświętszego Sakramentu, modlitwy i pieśni⁵⁰. Co prawda podobną formację ascetyczną prowadziło także (od 1921 r.) Stowarzyszenie Charytów Diecezji Włocławskiej⁵¹ dla kapłanów włocławskich będących członkami tego

---

⁴⁶ RuKat, 5(1935), s. 233.

⁴⁷ Poszczególne wykłady wygłosili: ks. S. Wyszyński – „Przyczyny powodzenia prądów radykalno-społecznych w Polsce oraz komunistyczna a katolicka przebudowa ustroju społecznego”, ks. J. Iwanicki – „Materializm dziejowy jako filozofia komunizmu”, ks. B. Kunka – „Bolszewizm a wychowanie”, ks. A. Bogdański – „Katolicyzm a komunizm”. – RuKat, 7(1937), s. 141; *Odczyty T-wa Teologicznego*, KDWi, 31(1937), s. 88.

⁴⁸ W cyklu tym wygłoszono prelekcje: 1) „Chesterton o Chrystusie Panu” (ks. F. Mączyński); 2) „Papini o Chrystusie Panu” (ks. Z. Olszewski); 3) „Mereżkowski o Chrystusie Panu” (ks. J. Iwanicki); 4) „Męka Chrystusa Pana na tle badań nad św. Całunem” (ks. J. Adamecki); 5) „Postać Chrystusa Pana w teologicznym ujęciu prof. Karła Adama” (ks. H. Kaczorowski). – RuKat, 8(1938), s. 140; *Odczyty dla inteligencji katolickiej we Włocławku*, „Tyg. Polski”, 6(1938), s. 129.

⁴⁹ Zob. S. Biskupski, *Instytut Wyższej Kultury Religijnej przy włocławskim seminarium duchownym*, AtK, 72(1969), s. 301–303; W. Hanc, K. Rulka, *Instytut Wyższej Kultury Religijnej we Włocławku*, w: *Studium Teologii w Włocławku 1992–2002*, Włocławek 2003, s. 36–40.

⁵⁰ [S. Biskupski] Ks. S. B., *Towarzystwo Teologiczne we Włocławku*, s. 390; por. *Włocławek. Wspólna kapłańska adoracja*, KDWi, 25(1931), s. 413; *Włocławek. Adoracja kapłańska*, KDWi, 26(1932), s. 133; *Włocławek. Nabożeństwo adoracyjne*, KDWi, 27(1933), s. 309; *Adoracja kapłańska*, KDWi, 31(1937), s. 116; *Adoracja kapłańska*, „Tyg. Polski”, 5(1937), s. 377.

⁵¹ Zob. F. Korszyński, *Życie wspólne kapłanów świeckich*, w: EKOść, t. 33, Włocławek 1933, s. 447–448.

Stowarzyszenia, ale nie wszyscy członkowie Towarzystwa Teologicznego byli charytami.

* * *

Intensywnie prowadzoną działalność Towarzystwa Teologicznego we Włocławku przerwała II wojna światowa.

2. Realizowanie celów Towarzystwa Teologicznego przez Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku w latach powojennych (1963–1973)

Po zakończeniu II wojny światowej Towarzystwo Teologiczne we Włocławku, chociaż formalnie nie zostało rozwiązane, nie wznowiło swojej działalności, ponieważ pod rządami komunistycznymi nie było to możliwe. Jednak w miejscowym seminarium duchownym nie zapomniano o wytyczonych przez to towarzystwo celach i usiłowano je w miarę możliwości realizować.

Z trzech uwidoczniionych w okresie przedwojennym kierunków działalności Towarzystwa: naukowego, popularyzacyjnego i ascetycznego poniżej zostaną przedstawione dwa: 1) działalność naukowa, 2) popularyzowanie wiedzy i kultury teologicznej wśród inteligencji. Można je uważać za nieformalną kontynuację działalności Towarzystwa Teologicznego, tym razem przez Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku.

2.1. Działalność naukowa

Działalność naukowa, poza normalną działalnością dydaktyczną, podejmowana w okresie powojennym w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku miała podwójny charakter. Były to mianowicie: 1) konferencje ściśle naukowe (naukowodyskusyjne), w których uczestniczyli profesorowie seminarium i zaproszeni specjalnie inni kapłani; 2) ogólne konferencje, o charakterze bardziej popularnonaukowym, w których uczestniczyli przede wszystkim alumni seminarium, ale często także profesorowie.

2.1.1. Konferencje naukowodyskusyjne dla profesorów

Dopiero w roku akademickim 1962/63, w nawiązaniu do przedwojennej działalności Towarzystwa Teologicznego, wrócono do idei propagowania nauki i badań naukowych wśród kapłanów przez odbywanie

sesji naukowych, organizowanych tym razem przez rektorat Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku.

Inspiratorem tych konferencji był, zdaje się, za przyzwoleniem ówczesnego rektora seminarium włocławskiego, ks. dr. Leona Andrzejewskiego, ówczesny wicerektor i profesor tegoż seminarium, wielki amator wszelkich spotkań naukowych i dyskusji, ks. dr. Wincenty Dudek, a impulsem był zapewne rozpoczęty Sobór Watykański II i dyskusje wokół problematyki przezeń podejmowanej. Później poruszano ponadto inne tematy. Promotorem takich spotkań był zapewne także biskup włocławski Antoni Pawłowski, który często brał w nich udział. W sesjach poza gronem profesorskim, na równych z nimi prawach, mogli uczestniczyć zaproszeni księża z Włocławka i z diecezji włocławskiej. Czasem uczestniczyli w nich także alumni kursu VI. W roku seminaryjnym odbywało się od trzech do sześciu takich spotkań⁵².

W roku seminaryjnym 1962/63 odbyły się trzy spotkania naukowe, na których swoje referaty zaprezentowali profesorowie seminarium włocławskiego. Wszystkie one zostały wygłoszone w drugim semestrze tego roku akademickiego, a nawiązywały wyraźnie do problematyki podejmowanej przez dopiero co rozpoczęty Sobór Watykański II, przede wszystkim ekumenicznej⁵³: 1) o problemie kolegalności w Kościele mówił ks. dr. Wincenty Dudek, specjalista w zakresie teologii fundamentalnej i religioznawstwa; 2) „Możliwości ekumenizmu z płaszczyzny teologii moralnej” – to temat referatu ks. dr. hab. Stanisława Olejnika, teologa moralisty już o renomie krajowej; 3) „Źródła współczesnego laicyzmu” przedstawił ks. dr. Marian Rzeszewski, znany pastoralista i homiletyk.

Na następny rok akademicki, 1963/64, przypadły cztery sesje naukowe. Pierwsza (18 X 1963) miała charakter uroczysty i poświęcona była 400. rocznicy dekretu Soboru Trydenckiego o seminariach duchownych, a referat pt. „Seminaria duchowne w Polsce” wygłosił wykładowca seminarium włocławskiego, historyk Kościoła, ks. dr. hab. Stanisław Librowski⁵⁴. Była ona wyjątkowo sesją otwartą i uczestniczyli w niej oprócz profesoro-

---

⁵² Sprawozdania z tych spotkań, sporządzone w maszynopisach, znajdują się w biurze rektorskim Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, teczka: sesje naukowe 1963–1968; brak jedynie sprawozdania z posiedzenia w dniu 20 IV 1967 r.

⁵³ Por. W. Hanc, *Z dziejów ekumenii w diecezji włocławskiej*, StWł, 9(2006), s. 395.

⁵⁴ Referat ten w znacznie poszerzonej formie później został opublikowany drukiem – S. Librowski, *Dekret Soboru Trydenckiego o seminariach i pierwsze seminaria duchowne w Polsce*, AtK, 72(1969), z. 361, s. 204–236.

rów także księża z Włocławka oraz alumni, a zainteresowanie tematem okazało się w ożywionej dyskusji⁵⁵. Zorganizowano też prowizoryczną wystawę, na której pokazano dokumenty dotyczące historii seminarium włocławskiego⁵⁶. Dalsze sesje odbyły się w drugim semestrze – w marcu, kwietniu i maju – a przedstawili na nich wykładowcy seminarium włocławskiego następujące tematy: 1) „Charakterologia w wychowaniu i praktyce katechetycznej” – ks. mgr Piotr Tomaszewski, katechetyk i pedagog; 2) „Pewność moralna w praktyce sądu kościelnego i kancelarii parafialnej” – ks. dr Władysław Szafrański, specjalista z zakresu prawa kanonicznego i oficjał włocławskiego sądu kościelnego; 3) *Opowieści biblijne* Zenona Kosidowskiego⁵⁷ – zostały omówione krytycznie przez biblistę – ks. mgr. Kazimierza Barckiego oraz religioznawcę – ks. dr. Wincentego Dudka.

Trzy sesje referatowe odbyły się w roku akademickim 1964/65, z tego dwie w pierwszym semestrze: 1) „Analiza rozwoju teologii moralnej na tle ogólnej problematyki opoki. Prądy umysłowe, podłoże geograficzne, polityczne i ekonomiczne” – to referat wygłoszony przez ks. mgr. Tadeusza Kanię, teologa moralistę; 2) „Organizacja kancelarii biskupów włocławskich” – to prelekcja zaprezentowana przez dr. hab. Andrzeja Tomczaka z UMK w Toruniu, wybijającego się historyka⁵⁸. Natomiast w drugim semestrze referat na temat „Tendencje we współczesnej mariologii” wygłosił ks. dr Leon Andrzejewski, włocławski teolog dogmatyk, podejmujący m.in. tematy mariologiczne.

W kolejnym roku seminaryjnym, 1965/66, odbyło się pięć sesji naukowodyskusyjnych, na których trzy referaty wygłosili młodzi wykładowcy włocławscy: 1) ks. mgr Stefan Bryksa, legitymujący się studiami uniwer-

---

⁵⁵ K. Nowak, Sesja naukowa z okazji 400-lecia powstania seminariów duchownych, w: Kronika Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, t. 1: 1945–1966, s. 237–238 (rkps w Bibl. Sem. Włocł.).

⁵⁶ Była to pierwsza wersja następnej, zorganizowanej w 1969 r. na 400-lecie Seminarium Duchownego we Włocławku, tym razem bardzo okazałej, będącej dokumentacją dziejów i działalności tej instytucji. – zob. S. Librowski, *Wystawa „Czterysta lat istnienia i działalności Seminarium Duchownego we Włocławku (1568/69–1968/69)”*, ABMK, 22(1971), s. 223–288 i osobna nadb.

⁵⁷ Zenon Kosidowski (1898–1978) – polski pisarz, eseista, poeta. Jego cieszące się wielkim zainteresowaniem czytelników *Opowieści biblijne* (wydane po raz pierwszy w 1963 r.), przedstawiające w krytycznym świetle wydarzenia biblijne Starego Testamentu, spotkały się z powszechną krytyką bibliistów.

⁵⁸ Referat został oparty zapewne na świeżo wydanej jego pracy habilitacyjnej pt. *Kancelaria biskupów włocławskich w okresie księgi wpisów (XV–XVIII w.)*, Toruń 1964.

syteckimi z filozofii, a specjalizujący się w psychologii, przedstawił temat: „Frustracja jako źródło trudności osobowościowych”; 2) ks. mgr Tadeusz Przybylski, który odbył studia specjalistyczne w zakresie filozofii przyrody, wygłosił referat pt. „Filozofia przyrody a nauki przyrodnicze”; 3) ks. mgr Stefan Szczeblewski, historyk Kościoła, mówił na temat: „Wysiłki ku pełnej jedności chrześcijaństwa w Polsce w okresie międzywojennym 1918–1939”. Dwa referaty wygłosili uznani już naukowcy spoza Włocławka: 1) o. dr Bernard Przybylski z Warszawy podjął zagadnienie: „Św. Tomasz na soborach powszechnych”; 2) bp dr Bohdan Bejze z Łodzi, wykładający na ATK w Warszawie – „Zagadnienie potrzeby badań nad teodyceą tomistyczną”.

Cztery spotkania naukowe odbyły się w roku akademickim 1966/67. Na jednym z nich referat pt. „Postawa braci odłączonych wobec *Vaticanium Secundum*” wygłosił miejscowy wykładowca, wspomniany już ks. dr Wincenty Dudek⁵⁹. Natomiast na trzech pozostałych wystąpili zaproszeni goście. Zdobywający szybko uznanie jako polonista, filozof i homiletyk, ks. dr Leszek Kuc (ATK) zaprezentował referat pt. „Słowo Boże a teologia św. Tomasza z Akwinu w czasach posoborowych”. Podzielili się też swoimi przemyśleniami dwaj posłowie z koła poselskiego „Znak”: Konstanty Łubieński – refleksjami nad perspektywami rozwoju katolicyzmu w Polsce; natomiast Stanisław Stomma, którego tematu wystąpienia nie odnotowano, mówił zapewne na ten sam temat, który przedstawił na spotkaniu z alumnami, czyli na temat roli Kościoła w świecie jutra.

Na pięciu spotkaniach naukowodyskusyjnych w roku akademickim 1967/68 wystąpili tylko zaproszeni utytułowani prelegenci, znani lub wybijający się przedstawiciele filozofii i teologii w Polsce: 1) występujący tu po raz kolejny bp dr Bohdan Bejze (Łódź, ATK) mówił na temat: „Potrzeba badań w zakresie filozofii Boga” (temat ten jest zbliżony do poprzedniego jego referatu we Włocławku); 2) prof. Mieczysław Gogacz (KUL) przedstawił sprawozdanie z Kongresu Teologów Katolickich w Toronto; 3) ks. dr Franciszek Macharski (Kraków), specjalizujący się w zakresie teologii pastoralnej, wygłosił referat pt. „Apostolstwo laikatu w świetle obrad Kongresu Katolików Świeckich w Rzymie”;

---

⁵⁹ Por. W. Hanc, *Z dziejów ekumenii w diecezji włocławskiej*, StW1, 9(2006), s. 398. Referat ten, zapewne po znacznym przeredagowaniu, został opublikowany drukiem – W. Dudek, *Bracia odłączeni wobec ekumenicznej myśli Vaticanum secundum*, AtK, 71(1968), s. 85–94.

4) ks. dr hab. Stanisław Mazierski (KUL), specjalista w zakresie filozofii przyrody: „Cud a prawa przyrody”; 5) występujący także po raz kolejny o. dr Bernard Przybylski OP (Warszawa) mówił o konieczności dokształcania młodych księży po seminarium w problematyce soborowej⁶⁰.

W roku akademickim 1968/69 odbyło się aż sześć spotkań naukowych, na których pięć referatów wygłosili znani przedstawiciele polskiej nauki, wszyscy z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego: 1) o. dr hab. Jan Maria Szymusiak SJ, wybitny badacz dziejów piśmiennictwa wczesnochrześcijańskiego: „O zdrowy konserwatyzm w Kościele”; 2) doc. dr Teresa Rylska, specjalistka z zakresu filozofii przyrody: „Stanowisko człowieka w przyrodzie”; 3) s. dr Józefa Zdybicka (urszulanka szara), wybijająca się jako znawca filozofii religii: „Prawdziwy postęp w filozofii Boga”; 4) dr hab. Stefan Sawicki, teoretyk i historyk literatury: „Katolicka literatura podejrzana”; 5) doc. dr Leokadia Małunowiczówna, specjalizująca się m.in. w badaniach nad antykiem chrześcijańskim: „Aktualność ojców Kościoła”. Tylko jedno wystąpienie udało się zarezerwować dla siebie miejscowemu wykładowcy ks. dr. Wincentemu Dudkowi, który przedstawił na nim sprawozdanie z krakowskiego sympozjum na temat „*Credo populi Dei Pawła VI*”⁶¹.

W dokumentacji seminaryjnej brak informacji o spotkaniach naukowodyskusyjnych w latach akademickich 1969/70 i 1970/71. Ostatnie spotkania, które miały charakter ścisłych konferencji naukowych tylko dla księży profesorów, odbyły się w trzech kolejnych latach akademickich: 1971/72, 1972/73, 1973/74, po dwa w każdym roku akademickim.

W roku akademickim 1971/72 dwa takie spotkania odbyły się wiosną 1972 r.: 20 kwietnia – ks. dr Alfons Nossol z KUL-u, specjalista nauk teologicznych w zakresie dogmatyki, mówił na temat: „Egzystencjalny charakter teologii”, a 27 kwietnia – ks. rektor KUL-u Albert Krąpiec, znany już wówczas filozof tomista, mówił na temat antropologii filozoficznej⁶².

---

⁶⁰ A. Przybyła, *Sprawozdanie z działalności seminarium duchownego 1967/68*, KDWi, 51(1968), s. 208–209.

⁶¹ J. Bagrowicz, *Sprawozdanie z działalności seminarium duchownego we Włocławku w roku akademickim 1968/69*, KDWi, 52(1969), s. 128.

⁶² Tenże, *Sprawozdanie z działalności seminarium duchownego włocławskiego w roku akad. 1971/72*, KDWi, 56(1972), s. 186.

Od roku akademickiego 1972/73 referaty na spotkaniach naukowodyskusyjnych głosili już tylko miejscowi prelegenci, którymi byli młodzi wyróżniający się profesorowie seminarium wrocławskiego. W drugim semestrze tego roku referaty wygłosili: 28 II 1973 r. ks. dr Jerzy Kaźmierczak, specjalista z zakresu teologii fundamentalnej, wygłosił referat p.t. „Zjawisko ateizmu w jego różnych przejawach”, a 22 V 1973 r. ks. dr Jan Nowaczyk, filozof, referat pt. „Poznawalność Boga”.

W pierwszym semestrze roku akademickiego 1973/74 wygłoszone zostały także dwa referaty: 25 X 1973 r. ks. dr Wojciech Hanc, specjalista z zakresu teologii dogmatycznej, wygłosił referat p.t. „Religijne poznanie Boga i jego przejawy”, a 14 XII 1973 r. ks. dr Jerzy Bagrowicz, z wykształcenia katechetyk, przedstawił temat: „O problemach życia Kościoła we Francji – dyskusyjnie”, w którym zawarł m.in. refleksje na podstawie osobistych spostrzeżeń poczynionych w czasie swego rocznego (1972/73) pobytu na stypendium naukowym w tym kraju.

Konferencje naukowe w seminarium wrocławskim odbywały się także w następnych latach, ale najczęściej były to prelekcje wygłaszane dla całego grona seminaryjnego i powoli traciły one charakter typowych spotkań naukowych w wąskim gronie uczestników, umożliwiającą konstruktywną wymianę zdań między uczestnikami.

* * *

Organizowanie sesji naukowodyskusyjnych w seminarium wrocławskim rozpoczęto własnymi siłami. W latach akademickich 1962/63 oraz 1963/64 prelekcje na nich głosili jedynie miejscowi wykładowcy seminaryjni. Dopiero w roku akademickim 1964/65 jeden referat wygłosił naukowiec zaproszony spoza środowiska seminaryjnego (Andrzej Tomczak z UMK w Toruniu). W następnym roku akademickim było ich już dwóch, a od roku akademickiego 1966/67 zapraszani goście na sesjach naukowodyskusyjnych zdominowali całkowicie prelegentów miejscowych. Byli to z reguły naukowcy w przeważającej liczbie z KUL-u (dziewięciu), w znacznie mniejszej liczbie z ATK (dwóch), zupełnie rzadko z innych środowisk naukowych pozauniwersyteckich (Warszawa, Kraków), w dwóch przypadkach ówcześni posłowie z koła „Znak”.

W sumie na spotkaniach naukowodyskusyjnych wygłoszonych zostało 36 referatów. Były one dziełami autorskimi 17 przedstawicieli spośród liczącego ponad 20 osób grona profesorskiego seminarium wrocław-

skiego⁶³ oraz szesnastu przedstawicieli polskiej nauki spoza Włocławka. Bp Bohdan Bejze i o. Bernard Przybylski występowali dwukrotnie, a ks. Wincenty Dudek trzykrotnie.

W zebranych tematach tych konferencji naukowodyskusyjnych na pierwszy rzut oka nie widać jakiegoś z góry wytyczonego planu. Przy wnikliwszej analizie daje się jednak zauważyć, że dość często omawiano poszczególne dziedziny wiedzy (filozoficzne i teologiczne) w aspekcie ich aktualności, rysujących się w nich tendencji oraz możliwości rozwoju. Daje się też zauważyć jeszcze jedną, ale ważną zasadę: w większości referatów poruszana była problematyka aktualna. Można zatem domniemywać, że starano się, aby ułatwić w ten sposób profesorom orientację w tematach, które były podejmowane wówczas w różnych dziedzinach wiedzy. Nawet jeśli podejmowano tematy w ujęciu teoretycznym lub historycznym, starano się wskazać na ich praktyczne implikacje.

2.1.2. Konferencje ogólne dla profesorów i alumnów

Drugi rodzaj działalności naukowej seminarium w okresie powojennym to konferencje zazwyczaj o charakterze bardziej praktycznym, ale nie zawsze, przeznaczone zarówno dla profesorów jak i alumnów. Należały do nich m.in. referaty głoszone podczas inauguracji roku akademickiego oraz akademii organizowanych podczas obchodzonych szczególnie okazałe przez społeczność seminaryjną uroczystości: Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (8 grudnia), św. Tomasa z Akwinu jako patrona studiów filozoficznych i teologicznych (7 marca); ważniejszych rocznic kościelnych, a także akcji: Tydzień Miłosierdzia (październik), Niedziela Misyjna (październik), Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan (styczeń, od 1964 r.)⁶⁴, akcje trzeźwościowe itp.

Poza tymi referatami, traktowanymi jako dodatkowe elementy celebracji seminaryjnych, od czasu do czasu organizowano konferencje dla

---

⁶³ Spośród ówczesnych profesorów seminarium włocławskiego, którzy na pewno mogliby także wygłosić referaty na spotkaniach naukowodyskusyjnych, można wymienić następujących: ks. Jan Adamecki – liturgista, ks. Leon Dębowski – specjalista teologii ascetycznej i mistycznej, a później wykładowca dogmatyki, ks. Władysław Giszter – filozof, ks. Józef Iwanicki – filozof, ks. Franciszek Józwiak – biblista, ks. Marian Mielczarek – psycholog, ks. Alfons Przybyła – prawnik kanonista i znawca nauk społecznych.

⁶⁴ Tematykę podejmowaną w czasie spotkań ekumenicznych w seminarium włocławskim omówił – H a n c, *Z dziejów ekumenii w diecezji włocławskiej*, s. 396–399.

całej społeczności seminaryjnej, na których referaty wygłaszali początkowo miejscowi profesorowie, a potem znacznie częściej zaproszeni z zewnątrz przedstawiciele nauki lub kultury.

Z dokumentacji seminaryjnej wynika, że takie prelekcje dla całej społeczności seminaryjnej przed 1965 rokiem odbywały się bardzo rzadko, a pierwszy raz jako zorganizowane „dla uzupełnienie pożytecznych wiadomości” dla profesorów i alumnów odnotowano je w roku akademickim 1951/52⁶⁵.

W latach następnych brak wzmianek o organizowaniu w seminarium wrocławskim dodatkowych odczytów i prelekcji (a w latach 1954–1958 kronika seminaryjna nie była prowadzona).

Dziwnym zbiegiem okoliczności informacje o takich prelekcjach pojawiają się począwszy od 1965 r., a więc zbiegają się czasowo z rozwojem konferencji naukowodyskusyjnych dla księży profesorów. Zaczęło się od razu od sześciu takich wykładów w ciągu tego roku akademickiego. Poza tym, na wzór prelekcji dla profesorów, większość z nich była połączona z dyskusją⁶⁶.

Konferencje dla całej społeczności seminaryjnej rodziły się czasem niejako samorzutnie z racji zapraszania prelegentów spoza grona seminaryjnego. Starano się jak najbardziej efektywnie wykorzystać obecność w seminarium znaczących przedstawicieli nauki, a potem także polityki i kultury, dla pożytku tej społeczności, a także dać samym prelegentom możliwość szerszego zaprezentowania swoich badań naukowych. Najczęściej byli to przedstawiciele różnych dziedzin nauki z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

W latach 1965–1973 zapraszani prelegenci głosili często w ciągu jednego dnia dwie prelekcje, jedną ogólną dla profesorów i alumnów lub tylko dla alumnów, a drugą – na ten sam, podobny lub zupełnie inny temat – osobno dla księży profesorów. Ta druga miała charakter ściśle naukowodyskusyjny. W latach 1965–1972 takie „podwójne” konferencje głosili: bp dr Bohdan Bejze, prof. Mieczysław Gogacz, ks. dr Leszek Kuc, poseł Konstanty Łubieński, ks. dr Franciszek Macharski, doc. dr Leokadia Małunowiczówna, ks. dr Stanisław Mazierski, ks. dr Alfons Nossol,

---

⁶⁵ Sprawozdanie z przebiegu roku akademickiego 1951/52 w Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławku, w: *Kronika Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku*, t. 1: 1945–1966, s. 129c (rkps w Bibl. Sem. Włocł.).

⁶⁶ Zob. Rulka, *Geneza i dzieje TTN WSD we Wrocławku*, s. 25–26.

o. dr Bernard Przybylski, dr Teresa Rylska, dr hab. Stefan Sawicki, poseł Stanisław Stomma, s. dr Józefa Zdybicka.

Od 1973 r., kiedy całkowicie zaprzestano organizowania spotkań naukowodyskusyjnych, zwiększyła się liczba konferencji dla całej społeczności seminaryjnej. W końcu lat siedemdziesiątych XX wieku było ich przeciętnie około 8–9 rocznie, a w latach akademickich 1977/78 oraz 1980/81 nawet 13⁶⁷. Zwiększyła się też rozpiętość tematyczna wygłaszanych referatów, prelekcji czy odczytów, a przede wszystkim liczba prelekcji na tematy społeczne i kulturowe.

Chociaż w dalszym ciągu dominowali wykładowcy z KUL-u, to jednak w większym zakresie pojawiali się także prelegenci z innych środowisk. Do głoszenia referatów ze swojej specjalności angażowani byli również profesorowie z innych uczelni wykładający także w seminarium wrocławskim, np. Marian Maciejewski z literatury i teorii literatury, Włodzimierz Fijałkowski z zakresu poradnictwa rodzinnego.

Ze swoimi wykładami występowali też czasem prelegenci zagraniczni. W 1976 r. (17 maja) ks. prał. dr Bernard Jaqueline z Watykańskiego Sekretariatu dla Niewierzących mówił o dialogu z niewierzącymi⁶⁸. W roku następnym wystąpiło dwóch prelegentów zagranicznych: 4 marca profesor Katolickiego Uniwersytetu Łońskiego, ks. Albert Van Roy mówił na temat: „Teologia Kościoła Nestoriańskiego”⁶⁹, a 26 kwietnia redaktor naczelny czasopisma dla dorosłych „Licht”, o. Peter Lüftenegger, przedstawił temat: „Religijne kształcenie dorosłych na podstawie doświadczeń redakcyjnych”⁷⁰. W burzliwą politycznie w Polsce wiosnę 1981 roku ks. prof. dr Wolfgang Beinert z Regensburga, wygłosił 24 marca – w atmosferze napięcia społecznego, dającego się odczuć także w seminarium wrocławskim – referat pt. „Teologia a Urząd Nauczycielski Kościoła”⁷¹.

Wypada zaznaczyć, że takie konferencje naukowe dla całej społeczności seminaryjnej były w dalszym ciągu organizowane nie tylko po powstaniu w 1979 r. klubu naukowodyskusyjnego „Kąg”, ale także po zorganizowaniu w 1984 r. Teologicznego Towarzystwa Naukowego Wyższego Seminarium Duchownego. Po wejściu w 2001 r. seminarium wrocławskiego w struktury Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu obowiązek organizowania spotkań naukowych, zarówno dla profesorów jak i dla alumnów jako studentów UMK, przejęła ta uniwersytecka instytucja naukowa.

---

⁶⁷ Zob. Z. Rogalski, *Sprawozdanie z działalności seminarium duchownego we Wrocławku w roku 1977/78*, KDWi, 61(1978), s. 128; Z. Skrobicki, *Sprawozdanie z działalności seminarium duchownego we Wrocławku w roku akademickim 1980/81*, KDWi, 64(1981), s. 184.

⁶⁸ Z. Rogalski, *Sprawozdanie z działalności seminarium duchownego we Wrocławku w roku 1975/76*, KDWi, 59(1976), s. 227.

⁶⁹ Tenże, *Sprawozdanie z działalności seminarium duchownego we Wrocławku w 1976/77 roku*, KDWi, 60(1977), s. 171.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Skrobicki, *Sprawozdanie z działalności*, s. 184.

2.2. Działalność oświatowo-religijna

Po wojnie profesorowie wrocławskiego seminarium duchownego próbowali wznowić przynajmniej popularyzatorską, czyli oświatową, działalność Towarzystwa Teologicznego, adresowaną przede wszystkim dla inteligencji wrocławskiej. W latach 1945–1948 ks. Józef Kruszyński, znany biblista, wówczas wykładowca nauk biblijnych w seminarium wrocławskim, wygłaszał odczyty z zakresu historii religii. Ponadto w roku akademickim 1948/49 odbyły się dwa cykle odczytów, które wygłosili profesorowie seminarium. Cykl pierwszy, w okresie adwentowym, był poświęcony zagadnieniu istnienia Boga, cykl zaś drugi, wielkopostny – osobie Jezusa Chrystusa. Uczestniczyło w nich przeciętnie 60 osób⁷². Zaostrzenie w tym czasie restrykcji wobec Kościoła przez władze komunistyczne uniemożliwiło dalsze prowadzenie systematycznie tego rodzaju działalności⁷³. W latach następnych profesorowie wrocławscy prowadzili taką działalność tylko sporadycznie poprzez głoszone z różnych okazji konferencje w poszczególnych kościołach Włocławka (np. w kościele Najświętszego Zbawiciela).

Na większą skalę „odrodzenie” tej działalności oświatowo-religijnej nastąpiło dopiero po wyznaczonej w temacie artykułu granicy 1973 roku. Z bardziej znaczących inicjatyw w tej dziedzinie należy wymienić: „dni papieskie” (14 i 21 X 1979), I Tydzień Kultury Chrześcijańskiej we Włocławku (5–12 XI 1979), „Dni kultury chrześcijańskiej” (1980–1985)⁷⁴.

W sposób bardziej systematyczny można było wrócić do tej działalności od czasu wprowadzenia duszpasterstwa inteligencji (działającego bez większych przeszkód ze strony władz komunistycznych od roku 1976): w jego ramach odbywały się comiesięczne spotkania w gmachu seminarium duchownego, połączone z referatami na tematy religijne, które głosili profesorowie seminarium, a także rekolekcje dla inteligencji (adwentowe i wielkopostne)⁷⁵; następnym zaś etapem tej działalności było powstanie w 1981 r. Klubu Inteligencji Katolickiej we Włocławku⁷⁶, organizującego systematyczne spotkania dla inteligencji Włocławka, na których prelekcje głosili przede wszystkim profesorowie seminarium wrocławskiego. Dalszy rozwój tej działalności nastąpił od czasu powstania w 1983 r. Instytutu Wyższej Kultury

---

⁷² Kronika Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, t. 1: 1945–1966, s. 77 (rkps w Bibl. Sem. Włocł.).

⁷³ Hanc, Rulka, *Instytut Wyższej Kultury Religijnej we Włocławku*, s. 41.

⁷⁴ K. Rulka, *Kościół w życiu miasta*, w: *Włocławek. Dzieje miasta*, t. 2, s. 713–714.

⁷⁵ Por. R. Andrzejewski, *Od fascynacji do apostołstwa. O teologii dla świeckich w wizji potrzeb Kościoła Włocławskiego*, w: *Studium Teologii we Włocławku 1992–2002*, s. 26; Rulka, *Kościół w życiu miasta*, s. 700.

⁷⁶ Andrzejewski, *Od fascynacji do apostołstwa*, s. 26.

Religijnej we Włocławku, na którym wykłady prowadzili także przede wszystkim profesorowie seminarium włocławskiego⁷⁷, a potem (w 1992 r.) Studium Teologii we Włocławku, na którym studiowały osoby zakonne i świeckie, uzyskując po jego zakończeniu dyplom magistra teologii⁷⁸.

Trzeba przyznać, że były to działania wpływające z planowanej i rozpoczętej przez Towarzystwo Teologiczne idei propagowania kultury katolickiej wśród inteligencji i można je uznać za nieformalną kontynuację jego działalności w tym zakresie.

* * *

Mimo niesprzyjających warunków w znacznej części periodu powojennego w Polsce Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku starało się oprócz dydaktyki promować także działalność naukową oraz popularyzacyjną, zastępując przedwojenne Towarzystwo Teologiczne, które formalnie nie mogło się odrodzić. I nigdy nie było w powojennych dziejach seminarium takiego okresu, w którym pod względem uprawiania nauki „nic się nie działo”. Zawsze jednak „coś się działo”, zmieniały się tylko formy uprawiania i popularyzowania nauki, zależnie od zmieniających się warunków, utrudniających lub umożliwiających taką działalność. Tak było aż do erygowania w 1984 r. Teologicznego Towarzystwa Naukowego Wyższego Seminarium we Włocławku⁷⁹.

STRESZCZENIE

Formalnie erygowane w 1984 r. Teologiczne Towarzystwo Naukowe Wyższego Seminarium we Włocławku nie było pierwszym towarzystwem naukowym funkcjonującym przy seminarium włocławskim. Pierwsza tego rodzaju instytucja naukowa, powstała tu w 1928 r. pod nazwą Towarzystwo Teologiczne, funkcjonowała do 1939 r. Prowadziła ona działalność naukową, popularyzacyjną wśród inteligencji włocławskiej oraz formacyjną (ascetyczną) wśród swoich członków. Została ona przerwana przez wybuch II wojny światowej.

Wznowienie normalnej działalności Towarzystwa Teologicznego po wojnie, w latach reżimu komunistycznego, było niemożliwe. Jednak w latach 1962–1973 udało się w miarę systematycznie prowadzić nieformalnie wewnątrzseminaryjne

---

⁷⁷ Hanc, Rulka, *Instytut Wyższej Kultury Religijnej we Włocławku*, s. 42–47.

⁷⁸ Zob. *Studium Teologii we Włocławku 1992–2002*, Włocławek 2003.

⁷⁹ Taka niezbyt adekwatna nazwa tego towarzystwa została przyjęta prawdopodobnie dlatego, żeby nie drażnić zbytnio władz komunistycznych, którym można było wmawiać, że jest to tylko wewnętrzna sprawa seminarium duchownego. Tymczasem w rzeczywistości Towarzystwo od początku rozciągało swą działalność także poza seminarium. Wydaje się, że najbardziej stosowna byłaby nazwa: Włocławskie Towarzystwo Teologiczne.

wykłady naukowe połączone z dyskusjami dla profesorów. Od 1965 r. organizowano prelekcje dla całej społeczności seminaryjnej (razem dla profesorów i alumnów). Prowadzono także działalność popularyzacyjną dla inteligencji wrocławskiej.

Słowa kluczowe: działalność naukowa we Wrocławku, Towarzystwo Teologiczne we Wrocławku, Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławku, konferencje naukowodyskusyjne.

SUMMARY

Formally erected in 1984 the Theological Academic Society of the Major Seminary in Wrocław was not the first academic society in the Major Seminary in Wrocław. The first organisation of this kind was founded here in 1928 under the name of Theological Society and was working until 1939. The society led various activities, such as: academic, popularisation – amongst the Wrocław intelligentsia and formation (ascetic) – amongst its members.

The renewal of the normal activity of Theological Society after the World War II, over the years of communist regime, was impossible. Although, over the years 1962–1973, it happened to be possible to lead informal internal academic lectures connected with the professors' discussions. Since 1965, there were lectures organised for the entire seminary community (for professors and seminarians together). It was also led the popularisation activity for Wrocław intelligentsia.

Key words: academic activity in Wrocław, the Theological Society in Wrocław, the Major Seminary in Wrocław, academic and discussion conferences.

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Państwowe w Toruniu. Oddział we Wrocławku, Starostwo Powiatowe we Wrocławku, Referat Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego, Sprawy polityczne, Towarzystwo Teologiczne we Wrocławku, sygn. 563.

Archiwum Państwowe w Toruniu. Oddział we Wrocławku, Komenda Policji Państwowej powiatu wrocławskiego. Wyd. Śledczy we Wrocławku 1930–1932, sygn. 104.

Biuro rektorskie Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku,teczka: sesje naukowe 1963–1968.

Kronika Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku, t. 1: 1945–1966 (rkps w Bibl. Sem. Włocł.).

[Sprawozdania z działalności Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku w latach 1965–1979], KDWł 1965–1979.

KDWł, 14(1920), s. 120; 19(1925), s. 169; 22(1928), s. 31; 25(1931), s. 413; 26(1932), s. 133; 27(1933), s. 309; 31(1937), s. 88, 116.

„Ruch Katolicki”, 3(1933), s. 44–45, 233; 4(1934), s. 46–47, 186; 5(1935), s. 46, 233; 7(1937), s. 81, 141; 8(1938), s. 140.

- „Słowo Kujawskie”, 6(1923), nr 53(7 III), s. 2.
- „Tygodnik Polski” (Włocławek), 4(1936), s. 153; 5(1937), s. 217, 377; 6(1938), s. 129.
- Andrzejewski R., *Od fascynacji do apostołstwa. O teologii dla świeckich w wizji potrzeb Kościoła Włocławskiego*, w: *Studium Teologii we Włocławku 1992–2002*, Włocławek 2003, s. 11–34.
- [Biskupski S.] Ks. S. B., *Towarzystwo Teologiczne we Włocławku*, KDWł, 26(1932), s. 389–391.
- Borowski D., *Działalność społeczna Kościoła katolickiego we Włocławku w latach 1918–1939*, Włocławek 2002 (mps w Bibl. Sem. Włocł., sygn. WŁ 118).
- Hanc W., Rulka K., *Instytut Wyższej Kultury Religijnej we Włocławku*, w: *Studium Teologii we Włocławku 1992–2002*, Włocławek 2003, s. 35–48.
- Klawek A., *O naszych towarzystwach teologicznych*, „Nasza Myśl Teologiczna”, 1(1930), s. 260–262.
- Morawski M., *Życie naukowe współczesnego Włocławka*, „Nauka Polska”, 19(1934), s. 375–380.
- Pierwszy zjazd naukowy Polskiego Towarzystwa Teologicznego*, „Przegląd Teologiczny”, 9(1928), s. 199–208.
- Przybyszewski B., *Polskie Towarzystwo Teologiczne w Krakowie*, w: *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 1, Warszawa 1978, s. 164–166.
- Rulka K., *Geneza i dzieje TTN WSD we Włocławku*, StWł, 1(1998), s. 23–36.
- Rulka K., *Kościół w życiu miasta*, w: *Włocławek. Dzieje miasta*, t. 2, Włocławek 2011, s. 687–715.
- Szydelski S., *Współpraca Związku Z[akładów] T[eologicznych] z Polskim Tow. Teol.*, w: *Pamiętnik Osmego Zjazdu [Związku Zakładów Teologicznych] w Częstochowie, 15–17 IV 1936 roku*, Kraków 1937, s. 25–28.

ZAŁĄCZNIK 1.

STATUT TOWARZYSTWA TEOLOGICZNEGO WE WŁOCŁAWKU Z 1929 r.⁸⁰

1. Postanowienia ogólne

- § 1. Stowarzyszenie nosi nazwę „Towarzystwo Teologiczne we Włocławku”, ma swą siedzibę we Włocławku.

---

⁸⁰ Źródło: ArPWł, sygn. 563, k. 1–2. Statut, jako załącznik do dokumentów rejestacyjnych Towarzystwa, został podpisany 15 III 1929 r. przez ks. Stanisława Gruchalskiego, ks. Henryka Kaczorowskiego i ks. Bolesława Kunę. W tekście Statutu uwspółcześniono pisownię i poprawiono ewidentne błędy literowe.

- § 2. Towarzystwo Teologiczne we Włocławku jest osobą prawną.
- § 3. Towarzystwo Teologiczne we Włocławku pozostaje pod protektoratem biskupa diecezji włocławskiej.
- § 4. Stosunek Towarzystwa Teologicznego we Włocławku do Polskiego Towarzystwa Teologicznego we Lwowie zamyka się w granicach współpracy naukowej zgodnie z celami obu towarzystw.

2. Cel i środki

- § 5. Celem Towarzystwa Teologicznego we Włocławku jest:
  - 1) naukowe badanie zagadnień życia religijnego zarówno czysto teoretycznych jak i praktycznych, przede wszystkim zagadnień nasuwanych przez życie bieżące,
  - 2) krzewienie wiedzy teologicznej i religiologicznej wśród osób duchownych i świeckich.
- § 6. Środkami do osiągnięcia powyższych celów są:
  - 1) teoretyczne i praktyczne badanie oraz roztrząsanie zjawisk religijnych w referatach, dyskusjach, które się odbywa na ogólnych zebraniach,
  - 2) organizowanie kursów,
  - 3) wygłaszanie odczytów,
  - 4) ogłaszanie artykułów w czasopismach oraz wydawnictwa teologiczno-praktyczne.

3. Członkowie

- § 7. Członkowie są honorowi, zwyczajni i wspierający.
- § 8. Członkiem honorowym Towarzystwa może zostać osoba bądź duchowna, bądź świecka za wybitne zasługi na polu pracy podjętej przez Towarzystwo. Członków honorowych mianuje ogólne zebranie na wniosek zarządu.
- § 9. Członkiem zwyczajnym może być każdy kapłan diecezji włocławskiej.
- § 10. Zwyczajnemu członkowi przysługuje prawo głosu rozstrzygającego na zebraniach oraz prawo wyboru czynnego i biernego; obowiązkiem zaś jego jest uczestniczenie w zebraniach organizacyjnych i naukowych, współdziałanie z zarządem dla urzeczywistnienia celów Towarzystwa oraz wpłacanie rocznej składki członkowskiej w wysokości 5 złotych.
- § 11. Członkiem wspierającym może być każdy katolik narodowości polskiej.
- § 12. Członek wspierający posiada prawo głosu tylko doradczego na zebraniach ogólnych i jest obowiązany do uiszczania składki rocznej w wysokości 3 zł.

4. Kierownictwo

- § 13. Władzami Towarzystwa są:
  - 1) zebranie ogólne,
  - 2) zarząd,

- 3) komisja rewizyjna.
- § 14. Zebrania ogólne odbywają się zasadniczo co miesiąc, a raz na rok zebranie sprawozdawcze.
  - § 15. Na zebraniach ogólnych o charakterze naukowym lub organizacyjnym przewodniczy prezes zarządu, na zebraniach zaś sprawozdawczych – zwyczajny członek Towarzystwa spoza zarządu. Przewodniczący dobiera sekretarza.
  - § 16. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów członków zwyczajnych obecnych na zebraniu.
  - § 17. W sprawach organizacyjno-administracyjnych wymagana jest do prawomocności uchwał większość dwu trzecich głosów obecnych na zebraniu.
  - § 18. Zarząd składa się z trzech osób wybranych drogą tajnego głosowania na ogólnym zebraniu dla pełnienia czynności: 1) prezesa, 2) sekretarza i 3) skarbnika. Przydział mandatów odbywa się według kolejności liczby głosów otrzymanych podczas wyborów.
  - § 19. Mandaty zarządu trwają jeden rok.
  - § 20. Prezes jest przedstawicielem Towarzystwa na zewnątrz i czuwa nad całokształtem jego działalności. Sekretarz załatwia korespondencję i utrzymuje księgi członkowską i protokołarną. Skarbnik prowadzi księgę kasową i opiekuje się funduszami Towarzystwa.
  - § 21. Zarząd bezpośrednio kieruje sprawami Towarzystwa w myśl jego statutu.
  - § 22. Komisja rewizyjna składa się z trzech członków, wybranych drogą tajnego głosowania na ogólnym zebraniu na przeciąg jednego roku.
  - § 23. Zadaniem komisji rewizyjnej jest czuwanie nad działalnością zarządu, sprawdzanie ksiąg i kasy Towarzystwa przynajmniej raz w roku.
  - § 24. Przeciwno każdej uchwale ogólnego zebrania, zarządu i komisji rewizyjnej przysługuje biskupowi włocławskiemu prawo weta.

5. Fundusze

- § 25. Fundusze Towarzystwa powstają ze składek członkowskich, ofiar i darowizn.
- § 26. Bieżące wydatki administracyjne pokrywa się z funduszy Towarzystwa na podstawie uchwały zarządu.
- § 27. Wydatki wynikające ze stosunku Towarzystwa do Polskiego Towarzystwa Teologicznego we Lwowie lub z rozwijającej się działalności Towarzystwa pokrywa się z funduszy Towarzystwa na podstawie uchwały ogólnego zebrania.
- § 28. Oszczędności wykazane w rocznym bilansie dochodów i rozchodów tworzą fundusz żelazny na cele wydawnicze im. śp. ks. Idziego Radziszewskiego.

6. Rozwiązanie

- § 29. Rozwiązanie Towarzystwa Teologicznego we Włocławku może nastąpić w drodze uchwały ogólnego zebrania powziętej większością dwu trzecich

głosów zwyczajnych członków obecnych na zebraniu; przy czym uchwała rozwiązująca powinna zawierać postanowienia, na jakie cele ma być użyty majątek Towarzystwa.

ZAŁĄCZNIK 2.

WYKAZ REFERATÓW WYGŁOSZONYCH NA SPOTKANIACH NAUKOWODYSKUSYJNYCH

1. W latach 1928–1939

- 1) 1928–1930 – referaty na temat sekciarstwa, niebezpieczeństw zagrażających małżeństwu i rodzinie, przebudowy ustroju społecznego według wskazań encykliki *Rerum novarum* oraz *Quadragesimo anno*.

w roku 1930/1931:

- 2) O warunkach owocnego przemawiania na ambonie.
- 3) Forma kazań ze strony językowej.
- 4) Zagadnienia [społeczne] w encyklice *Rerum novarum*.
- 5) Tezy etyczno-gospodarcze biskupa [Teodora] Kubiny.
- 6) Niektóre sposoby łagodzenia dzisiejszej nędzy materialnej.
- 7) 29 III 1936 – ks. dr Stefan Wyszynski: sprawozdanie ze Zjazdu Prasy Katolickiej.
- 8) 4 II 1937 – dyskusja nad artykułem ks. prof. Adama Jankowskiego *Tytuł i nazwa ksiądz*, opublikowanym w „Ateneum Kapłańskim”.
- 9) 19 IV 1937 – ks. prob. Jan Grabarczyk: O statystyce duchowieństwa katolickiego w Polsce.

2. W latach 1963–1973

- 1) 7 III 1963 – ks. dr Wincenty Dudek: „Problem kolegalności w Kościele”.
- 2) 6 IV 1963 – ks. dr Stanisław Olejnik: „Perspektywy dialogu ekumenicznego w płaszczyźnie teologii moralnej”.
- 3) 30 V 1963 – ks. dr Marian Rzeszewski: „Źródła współczesnego laicyzmu”.
- 4) 18 X 1963 – ks. dr Stanisław Librowski: „Seminaria duchowne w Polsce” (uroczysta sesja z okazji 400. rocznicy dekretu Soboru Trydenckiego o seminariach; sesja otwarta).
- 5) 27 II 1964 – ks. mgr Piotr Tomaszewski: „Charakterologia w wychowaniu i duszpasterstwie”.
- 6) 15 IV 1964 – ks. dr Władysław Szafrański: „Pewność moralna w praktyce sądu kościelnego i kancelarii parafialnej”.
- 7) 20 V 1964 – ks. mgr Kazimierz Barcki, ks. dr Wincenty Dudek: *Opowieści biblijne* Zenona Kosidowskiego w ocenie skryptyurystycznej i religioznawczej.

- 8) 26 X 1964 – ks. dr Tadeusz Kania: „Analiza rozwoju teologii moralnej nowożytnej na tle ogólnej problematyki epoki”.
- 9) 26 XI 1964 – dr Andrzej Tomczak (UMK Toruń): „Organizacja kancelarii biskupów wrocławskich”.
- 10) 18 II 1965 – ks. dr Leon Andrzejewski: „Tendencje we współczesnej mariologii”.
- 11) 21 X 1965 – ks. mgr Stefan Bryksa: „Frustracja jako źródło trudności osobowościowych”.
- 12) 9 XII 1965 – ks. dr Tadeusz Przybylski: „Filozofia przyrody a nauki przyrodnicze”.
- 13) 9 III 1966 – o. dr Bernard Przybylski OP (Warszawa): „Św. Tomasz na soborach powszechnych”.
- 14) 28 IV 1966 – bp dr Bohdan Bejze (Łódź): „Zagadnienie potrzeby badań nad teodyceą zwłaszcza tomistyczną”.
- 15) 12 V 1966 – ks. mgr Stefan Szczepblewski: „Wysiłki ku pełni jedności chrześcijaństwa w Polsce w okresie międzywojennym 1918–1939”.
- 16) 24 XI 1966 – Konstanty Łubieński (poseł): „Refleksje nad perspektywami rozwoju katolicyzmu w Polsce”.
- 17) 24 I 1967 – ks. dr Wincenty Dudek: „Postawa braci odłączonych wobec *Vaticanium Secundum*”.
- 18) 7 III 1967 – ks. dr Leszek Kuc (ATK): „Słowo Boże a teologia św. Tomasza z Akwinu w czasach posoborowych”.
- 19) 20 IV 1967 – poseł Stanisław Stomma (koło poselskie „Znak”): temat nie zanotowany, ale zapewne na temat roli Kościoła w świecie jutra.
- 20) 26 X 1967 – bp dr Bohdan Bejze (Łódź): „O potrzebie badań w zakresie filozofii Boga”.
- 21) 8 XII 1967 – prof. Mieczysław Gogacz (KUL): Problematyka kongresu teologicznego w Toronto na temat: „Teologia odnowy Kościoła”, ze szczególnym uwzględnieniem relacji między duchownymi i świeckimi.
- 22) 22 I 1968 – ks. dr Franciszek Macharski (Kraków): „Apostolstwo laikatu w świetle obrad Kongresu Katolików Świeckich w Rzymie”.
- 23) 14 III 1968 – ks. doc. Stanisław Mazierski (KUL): „Cud a prawa przyrody”.
- 24) 23 IV 1968 – o. dr Bernard Przybylski OP (Warszawa): „Konieczność dokształcania młodych księży po seminarium w problematyce soborowej”.
- 25) 6 XI 1968 – o. dr hab. Jan Maria Szymusiak SJ (KUL): „O zdrowy konserwatyzm w Kościele”.
- 26) 15 I 1969 – ks. dr Wincenty Dudek: Sprawozdanie z krakowskiego sympozjum nt. *Credo populi Dei* Pawła VI.
- 27) 6 III 1969 – doc. dr Teresa Rylska (KUL): „Stanowisko człowieka w przyrodzie”.

- 28) 24 III 1969 – s. dr Józefa Zdybicka (urszulanka szara, KUL): „Prawdziwy postęp w filozofii Boga”.
- 29) 31 III 1969 – dr hab. Stefan Sawicki (KUL): „Katolicka literatura podejrzana”.
- 30) 19 IV 1969 – doc. dr Leokadia Małunowiczówna (KUL): „Aktualność ojców Kościoła”.
- 31) 20 IV 1972 – ks. dr Alfons Nossol (KUL): „Egzystencjalny charakter teologii”.
- 32) 27 IV 1972 – o. dr hab. Albert Krąpiec (KUL): „Antropologia filozoficzna”.
- 33) 28 II 1973 – ks. dr. Jerzy Kaźmierczak: „Zjawisko ateizmu w jego różnych przejawach”.
- 34) 22 V 1973 – ks. dr Jan Nowaczyk: „Poznawalność Boga”.
- 35) 25 X 1973 – ks. dr Wojciech Hanc: „Religijne poznanie Boga i jego przejawy”.
- 36) 14 XII 1973 – ks. dr Jerzy Bagrowicz: „O problemach życia Kościoła we Francji – dyskusyjnie”.